

Het was een oude merel

Veel literatoren laten zich inspireren door jazzmuziek. Erik van den Berg verkent de hoogte- en dieptepunten.

HANS VLEK ZWART OP WIT

Anatomie voor moordenaars
Iets oerbaars
Een warm hemd voor de winter
verspreide gedichten.
Quarto

JAN HANLO

H

VERZAMELDE GEDICHTEN

Djordje Matic
HAARLEM NOCTURNE
ROBRIJN

‘Sommige mensen worden langzaam gek’, dichte Hans Vlek in 1970, ‘anderen worden gewoon oud/ en onbruikbaar als een Panhard 1902.’ Gewoon oud worden was voor Hans Vlek niet weggelegd. Na een leven vol mentale problemen stierf hij op 15 juli 2016, 69 jaar oud, in een psychiatrisch verpleeghuis in Den Bosch. Zijn laatste dichtbundel lag al twintig jaar achter hem.

Hans Vlek werd in 1947 geboren in Amsterdam. Hij debuteerde op 18-jarige leeftijd met *Anatomie voor moordenaars* en werd meteen als een groot talent gezien. In 1968 kreeg hij zowel de Reina Prinsen Geerligsprijs als de Jan Campertprijs voor *Een warm hemd voor de winter*. In die bundel excelleert Vlek in een bedrieglijk alledaags idioom, dat verwant is aan het werk van C. Buddingh’ en het tijdschrift *Barbarber*:

‘Geranium, prachtige bloem/ die niet mooi is, wijn/ van de kruide- nier, kip/ tussen de vogels, sieraad/ van alles wat arm en goedkoop is.’ Dat jazz net als voor Buddingh’ en de *Barbarber*-mannen een inspiratiebron is, illustreert het lange ‘Een vers voor vanavond: jazz en poëzie 15 januari 1967’ (met de niets uitsluitende stelling: ‘kunst is stilering of een gebrek daaraan’). De bundel *Geen volkse god in uw achtertuin* uit 1980 bevat een vaak gebloem- leesd gedicht voor Billie Holiday, dat de spelfout in de titel (‘Billey’

goedmaakt met een schitterende openingszin:

*een vrouw een dame
als een altsax zo groot*

Hoewel muziek belangrijk voor hem bleef (hij ontbeet met Count Basie, vertelde hij in een interview) vertoonde zijn latere, complexere poëzie daar weinig sporen meer van. In zijn zwanenzang, *Hunnenhekel* (1996), sloeg Vlek nog eenmaal toe met ‘All that Jazz’, een geestig klankdicht dat begint met de niet nader toegelichte naam ‘Oliver’ en abrupt eindigt met het woord ‘cornet’. Zo doemt tussen de alle kanten opschietende associaties ook Joe ‘King’ Oliver op:

*Toetela tong te pedoem tong te
Boeielepo belepo ong ta ti fa
Kung baberiba to toe tra sese*

*Rang king mentos oh tum tum
Zong zang kele bis bis tweedledum
Pang pang morte finimal finale
[...]*

Met ‘All that Jazz’ sluit Vlek aan bij de traditie van het Nederlandse klankdicht, met voorgangers als Jan van Brabant (‘harba lori fa’), Paul van Ostaijen (‘driften drijven slappe sloepen’), Jan Engelman (‘waterklok watergong’) H. N. Werkman (‘loemoem lam-

moem laroem lakoem’), Lucebert (‘tellby toech tarra’) en bovenal Jan Hanlo, bewierookt en bespot om het oergedicht *Oote* (‘Oote oote oote/ boe/ oote oote/ oote oote oote boe’, et cetera) – een van de meest becommentarieerde verzen in de Nederlandse letteren (zinspeelde Hanlo op ‘Oh taboo?’). En een van de weinige waar ooit, in 1952, Kamervragen over zijn gesteld.

Niet toevallig misschien was ook Jan Hanlo een jazzliefhebber, zij het met andere voorkeuren dan de 35 jaar jongere Hans Vlek. Hanlo had weinig op met naoorlogse klanken, maar hield hartstochtelijk veel van de vroege Louis Armstrong en de blanke Chicago-jazz uit de jaren twintig, met als grote favorieten *China Boy* en *Nobody’s Sweetheart* van McKenzie and Condon’s Chicagoans uit 1927.

Dat Hanlo er vroeg bij was, blijkt uit een ingezonden brief in maandblad *De Jazzwereld* van november 1932, die geldt als zijn eerste officiële publicatie. Onder de kop ‘Armstrong ontaardt niet – Laat hem begaan’ verdedigt de dan 20-jarige Hanlo de trompettist tegen een eerdere aanval, waarin deze werd beticht van betekenisloos technisch vertoon (‘de muziek houdt op jazz-muziek te zijn’).

Hanlo’s verweer is uitvoerig door Herman Openneer gememoreerd in *Jazz Bulletin* 26 (december 1997),

Jan Hanlo (1912-1969)

waarbij ook zijn tweede publicatie in *De Jazzwereld* van maart 1935 integraal is afgedrukt. Dat stuk, het verslag van een bezoek aan een Londense ‘negerclub’, geldt als Hanlo’s officiële prozadebuut.

In het gedicht ‘Trumpet’, geschreven kort voor zijn dood in 1968, kwam Hanlo nog eenmaal terug op zijn jeugdliefde:

*Oude merels, van misschien
7,8,9 jaar zingen anders
dan toen ze nog jong waren
en stralend zongen. Hun gezang
wordt zachter, schraperig,
treuzelachtiger, oud [...]*

De merelmetafoer leidt naar een bespiegeling over Louis Armstrongs *Hello Dolly*, waarvan de single-versie in 1964 zes maanden lang in de Nederlandse top-40 stond:

Djordje Matic (1970)

[...] *Zijn zingen had nog verrassend veel adem. Maar zijn trompet... Het was een oude merel. Ontroering is een soort van fel verdriet.*

Het verslag van een bezoek aan een Londense ‘negerclub’ in 1935 geldt als Hanlo’s officiële prozadebuut

Doet jazz ertoe voor dichters van nu? Ongetwijfeld minder dan voor Hanlo en zijn generatiegenoten – maar zie *Haarlem Nocturne*, het Nederlandse poëziedebuut van de in Kroatië geboren zanger, vertaler en dichter Djordje Matic. Niet alleen verwijst de titel naar de bekende standard (met één a minder) uit 1938, Matic’ poëzie zit vol referenties aan jazzmuziek, die voor hem is verbonden met thema’s als ballingschap, nomadendom en uitsluiting.

In 1991 ontvluchtte Matic zijn geboorteland en sinds 1993 woont en werkt hij in Nederland. ‘Een balling is een virtuoos/ van dissonantie/ een

Hans Vlek (1947-2016)

autist/ een beschaamde gerechtigde/ zonder vergunning’, schrijft hij in ‘Mensen zoals wij’, dat hij opdraagt aan Thelonious Monk.

In andere gedichten waren de schimmen rond van Miles Davis, John Coltrane en George Coleman (‘Amsterdam after Dark’). *Blue Bossa* van Dexter Gordon, ‘barstend van kracht’, confronteert de dichter met het leven dat hij definitief achter zich liet: ‘Weemoed ineens/ over een niet geleefd verleden/ ineens.’ ●

Djordje Matic: *Haarlem Nocturne*
In de Knipscheer; € 15,-

Jan Hanlo: *Verzamelde gedichten*
Van Oorschot; € 20,-

Van Hans Vlek zijn *Zwart op wit*, *Voor de bakker*, *Hunnenhekel* en andere bundels leverbaar als e-book. Querido; € 7,99 per stuk